

**BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARIDA
TANQIDIY TAFAKKUR VA INTELLEKTUALLIKNI
RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI.**

Pardaboyeva Dilnoza G'aybulla qizi
Toshkent amaliy fanlar universiteti kata o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tanqidiy tafakkur va intellektuallikni rivojlantirishning dolzarbligi, ahamiyati hamda ularni shakllantirishning pedagogik asoslari yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining intellektual salohiyati va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining o'rni tahlil qilinadi.*

***Kalit so'zlar:** tanqidiy tafakkur, intellektuallik, pedagogik kompetensiya, boshlang'ich ta'lim, innovatsion yondashuv, fikrlash faoliyati.*

***Аннотация:** В данной статье рассматривается актуальность и важность развития критического мышления и интеллектуальных способностей у будущих учителей начальной школы, а также педагогические основы их подготовки. Также анализируется роль интеллектуального потенциала учителя и навыков критического мышления в современной системе образования.*

***Ключевые слова:** критическое мышление, интеллектуальность, педагогическая компетентность, начальное образование, инновационный подход, мыслительная деятельность.*

***Abstract:** This article discusses the relevance and importance of developing critical thinking and intellectuality in future primary school teachers, as well as the pedagogical foundations of their formation. It also analyzes the role of the teacher's intellectual potential and critical thinking skills in the modern education system.*

Keywords: *critical thinking, intellectuality, pedagogical competence, primary education, innovative approach, thinking activity.*

Bugungi globalashuv va axborotlashuv davrida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida faoliyat yurituvchi o'qituvchilardan nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoni tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish talab etiladi. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tanqidiy tafakkur va intellektuallikni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ta'lim tizimi shunchaki ma'lumot yetkazib beruvchi emas, balki mustaqil fikrlaydigan shaxsni shakllantiruvchi mutaxassislarga ehtiyoj sezmoqda. Ayniqsa, bolaning dunyoqarashi poydevori qo'yiladigan boshlang'ich sinflarda o'qituvchining intellektual salohiyati va tanqidiy fikrlashi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Axborot oqimining keskin ortishi, ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi va ongli qaror qabul qilish zaruratining kuchayishi ta'lim tizimidan yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Shu bois Suqrot, Aristotel, Al-Farobiy, Ibn Sino kabi mutafakkirlarning tafakkur haqidagi qarashlari hamda Dewey, Paul, Elder, A. Abdurakhmonov, O. Usmonov, B. Nazarov, Sh. Ismoiljonov va N. Mamajonova kabi zamonaviy olimlarning tanqidiy fikrlash nazariyalari o'quvchi shaxsining tahlil, baholash va asosli xulosa chiqarish qobiliyatini shakllantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "tanqidiy tahlil va shaxsiy javobgarlik" tamoyili ham ta'lim jarayonida fikrlovchi, faollik ko'rsatuvchi, mas'uliyatli shaxsni tarbiyalash zaruratini yana-da kuchaytirmoqda.

Zamonaviy ta'lim talabalarni noaniq va murakkab vaziyatlarga moslasha oladigan, mavjud ma'lumotni mustaqil tahlil qiladigan va muqobil yechimlar taklif eta oladigan darajada tayyorlashni ko'zlaydi. Shu munosabat bilan pedagogika jarayonida demokratik tamoyillar, innovatsion texnologiyalar,

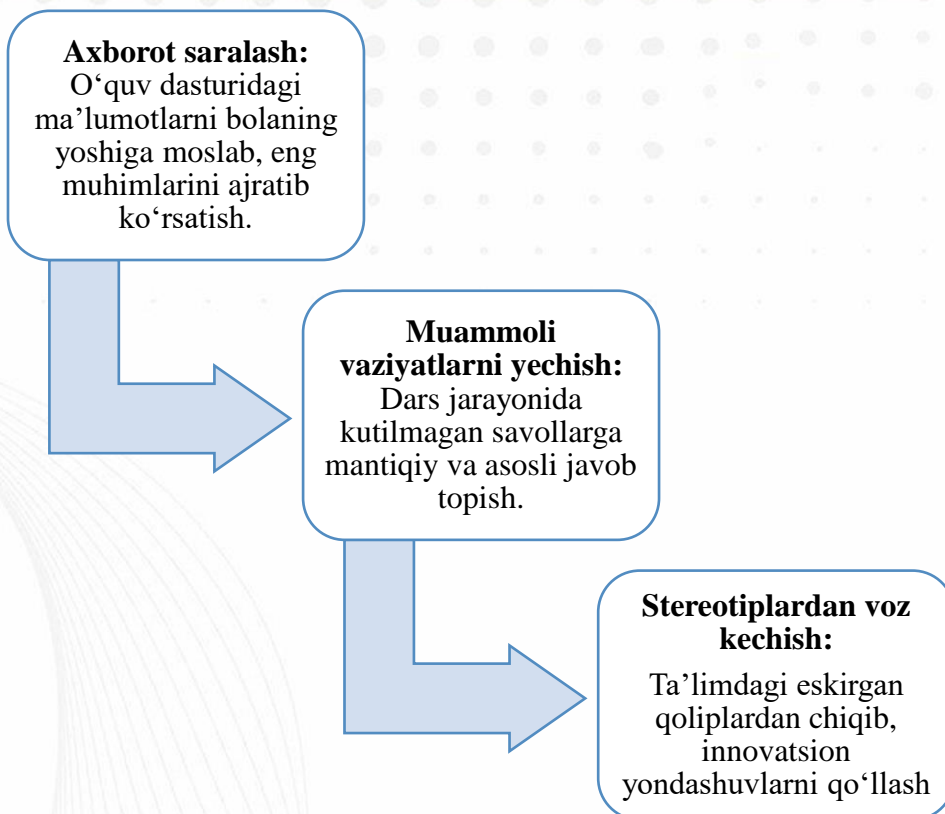

noan'anaviy yondashuvlar hamda faol ta'lim metodlari keng qo'llanilmoqda. Xususan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari tanqidiy fikrlash orqali mavzuning mohiyatini anglaydi, dalillarni tahlil qiladi, muloqotda ongli qarorlar qabul qilishni o'rganadi. Umumta'lim va oliy ta'lim tizimida buyuk mutafakkirlar merosidan foydalanish, mustaqil fikrlashga asoslangan darslarni tashkil etish ham bugungi kunda o'quvchi va talabalarda tanqidiy tafakkurni shakllantirishning muhim vositasiga aylanmoqda.

Tanqidiy tafakkur — bu shaxsning axborotni tahlil qilish, solishtirish, baholash va asoslangan xulosa chiqarish qobiliyatidir. Bu ko'nikma o'qituvchiga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- O'quv materialini chuqur tahlil qilish
- Dars jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish
- O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantirish
- Noto'g'ri yoki yuzaki fikrlardan qochish

Tanqidiy tafakkur — bu axborotni shunchaki qabul qilish emas, balki uni tahlil qilish, shubha ostiga olish, mantiqiy xulosalar chiqarish va to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatidir. Bunday qobiliyat boshlang'ich sinf o'qituvchilar uchun zarur va ahamiyatini 1-rasmda ko'rishimiz mumkin.

1-rasm.

Tanqidiy fikrlashga ega o'qituvchi o'z faoliyatida yangicha yondashuvlarni qo'llay oladi va o'quvchilarni ham ijodiy fikrlashga undaydi.

Intellektuellik va uning pedagogik faoliyatdagi o'rni hamda ahamiyati juda ham katta bo'lib, kasbiy mahorati asosi hisoblanadi. Intellektuellik — bu bilim, tafakkur va analitik qobiliyatlarning uyg'unlashgan shakli bo'lib, u o'qituvchining kasbiy kompetensiyasining asosiy komponentlaridan biridir. Intellektual rivojlangan o'qituvchi:

- Murakkab pedagogik vaziyatlarni tez va samarali hal qila oladi
- O'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga oladi
- Innovatsion texnologiyalarni amaliyotga joriy etadi
- Doimiy ravishda o'z ustida ishlaydi

Bo'lajak o'qituvchilarda tanqidiy tafakkur va intellektuellikni rivojlantirishda quyidagi pedagogik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

muammoli ta'lim texnologiyasi – talabalarni mustaqil izlanishga undaydi va fikrlash faoliyatini rivojlantiradi;

debat va munozaralar – turli nuqtai nazarlarni tahlil qilish orqali tanqidiy fikrlashni shakllantiradi;

keys-stadi (case study) usuli – real hayotiy vaziyatlar asosida qaror qabul qilish ko'nikmasini rivojlantiradi;

refleksiya jarayonlari – talabalarning o'z faoliyatini baholash va xulosa chiqarish qobiliyatini oshiradi;

axborot texnologiyalaridan foydalanish – keng qamrovli axborotni tahlil qilish imkonini beradi.

Zamonaviy ta'limda tanqidiy tafakkur va intellektuallik ta'lim sifatini oshirishga, o'quvchilarning falligini oshirishaa, innovatsion muhit yaratishga, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qilishi bilan muhim muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, motivator va tahlilchi sifatida faoliyat yuritishi lozim. O'qituvchining intellektualligi faqatgina o'z fanini bilishi emas, balki uning umumiy madaniyati, eruditsiyasi va doimiy o'z ustida ishlashidir. Bundan tashqari o'qituvchi bir necha sifat va ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim (1-jadval).

1-jadval.

Yo'nalish	Ahamiyati
Kognitiv moslashuvchanlik	Turli xarakterdagi bolalar bilan ishlashda mos uslubni tez topish
Hissiy intellekt	O'quvchilarning hissitotlarini tushunish va sog'lom muhit yaratish
Metakognitiv ko'nikmalar	O'z darsini tahlil qilish va xatolar ustida ishlash

Talaba-o'qituvchilarda ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish bosqichlari

Bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonida quyidagi metodikalar samarali hisoblanadi:

1. **Keys-stadi (Case study):** Talabalarga real pedagogik muammoli vaziyatlar beriladi va ular bu vaziyatdan chiqishning bir necha mantiqiy yo'llarini izlaydilar.
2. **Sokratcha suhbat:** Savol-javoblar orqali haqiqatga yetib borish, fikrni asoslashni o'rganish.
3. **Refleksiya:** Har bir pedagogik amaliyotdan so'ng "Nima uchun bu usul ish berdi?" yoki "Nima uchun ish bermadi?" degan savollar ustida bosh qotirish.

O'qituvchi qanchalik "aqli" va "tanqidiy fikrlovchi" bo'lsa, uning o'quvchilari ham shunday bo'ladi. **"O'qituvchi — ko'zgu"** tamoyili asosida:

- Bola savol berishdan qo'rqmaydi.
- Xato qilish traredegriya emas, balki o'rganish bosqichi ekanini tushunadi.
- Faktlarni tekshirish ko'nikmasi shakllanadi (bu hozirgi axborot asrida juda muhim).

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tanqidiy tafakkur va intellektuallikni rivojlantirish — bu shunchaki akademik talab emas, balki **jamiyatning intellektual xavfsizligini ta'minlashdir**. Fikrlaydigan o'qituvchi fikrlaydigan avlodni tarbiyalaydi. Zero, ta'limning sifati uning tarkibidagi inson omili — o'qituvchining tafakkur darajasi bilan o'lchanadi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tanqidiy tafakkur va intellektuallikni rivojlantirish — zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Bu ko'nikmalar nafaqat o'qituvchining kasbiy mahoratini oshiradi, balki kelajak avlodning fikrlash darajasini ham belgilaydi. Shu sababli pedagogik oliy ta'lim muassasalarida ushbu sifatlarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dilnoza, P. (2025). Methodology for Developing the Intellectuality of Future Primary School Teachers on The Basis of Critical and Creative Thinking. *International Journal of Pedagogics*, 5(03), 100-103.
2. Karimov, A. (2022). "Zamonaviy shaxsning intellektual salohiyatini oshirish yo'llari", *Ilm va Taraqqiyot*, №2.
3. Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim metodikasi: o'quv qo'llanma. (Toshkent, 2020).
4. O'zbekistonda intellektual rivojlanish bo'yicha davlat dasturlari, 2020–2025.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–4947-son farmoni, 2017-yil 7-fevral.
6. Paul, R. & Elder, L. (2006). *The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools*.
7. Pardaboyeva D.G'. "Talabalarni intellektual faoliyatga, tanqidiy fikrlashga tayyorlash metodikasi" O'zMU xabarlari 1/6/1 2024
8. Pardaboyeva, D. G. (2024). BO 'LAJAK BOSHLANG 'ICH SINFI O 'QITUVCHILARINI TANQIDIY FIKRLASHGA ASOSLANGAN INTELEKTUAL RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH. *Inter education & global study*, (4 (1)), 220-227.
9. Pardaboyeva Dilnoza G'aybulla Qizi, P. D. G. A. (2024). BOSHLANG 'ICH SINFI O 'QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. *Eurasian Journal of Academic Research*, 4(7S), 521-523.
10. Qodirova M. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlari. (TDIU, 2021).